

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 04.01.2019 r.
Nr 10/2/2019
Zał.

Ks. prof. dr hab. Józef BUDNIAK
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Teologiczny
Katedra Prawa Kanonicznego i Ekumenizmu

Cieszyn, 25.12.2018.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Barbary Karasiewicz

Między chrześcijaństwem a judaizmem.

Żydowsko-mesjaniczna myśl Davida H. Sterna

napisana pod kierunkiem

dr hab. Jakuba Sławika, prof. ChAT

oraz promotora pomocniczego dr Jerzego Sojki

na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie

Warszawa 2018, ss. 215.

„Żyd nie musi przestać być żydowski,
kiedy wierzy w żydowskiego Mesjasza Jezusę (Jezusa).
W rzeczywistości wielu Żydów staje się bardziej świadomymi w swym żydostwie,
kiedy przychodzą do wiary Nowego Testamentu.”

/Stern D. H., *Messianic Jewish Manifesto*,
Jewish New Testament Publications, Clarksville 1997, s. 79/

Usytuowanie problematyki

Motto niniejszej recenzji zapisane w *Messianic Jewish Manifesto* nie pojawia się tu przypadkowo, bowiem zdaniem recenzenta, autor tego cytatu, Dawid H. Stern, jest przewodnikiem dysertacji doktorskiej Pani mgr Barbary Karasiewicz zatytułowanej *Między chrześcijaństwem a judaizmem. Żydowsko-mesjaniczna myśl Davida H. Sterna*. To właśnie żydowsko-mesjaniczna myśl D.H. Sterna, jednego z największych teologów tego ruchu religijnego, wskazuje na ważny prąd doktrynalny judaizmu. Dla D.H. Sterna charakterystyczne jest znaczenie halachy Nowego Testamentu jako żydowskiej proklamacji wiary, a także powiązanie wiary w Jezusa Mesjasza z żydowskimi zwyczajami, co z kolei daje sposobność na zbliżenie obu tych religii. Stąd celem dysertacji było zaprezentowanie historii judaizmu mesjanicznego i jego teologii w ujęciu Davida H. Sterna. Dlatego recenzentowi nasuwa się pytanie: czy dysertacja Pani Karasiewicz jest krytycznym ukazaniem ruchu oscylującym między judaizmem a chrześcijaństwem, który mógłby stać się wzorem dla dialogu

międzyreligijnego, zarówno bilateralnego, jak i multilateralnego?

Dysertacja Pani Barbary Karasiewicz prezentuje czytelnikowi syntetyczne ujęcie historii ruchu judaizmu mesjanicznego i poglądów teologicznych D.H. Sterna, a równocześnie dokonuje próby odpowiedzi na pytania: kim jest Żyd mesjaniczny? Jaka jest istota judaizmu mesjanicznego i jakie jest jego pochodzenie i tożsamość? Jakie jest pochodzenie i proces samookreślenie judaizmu mesjanicznego w ujęciu Davida H. Sterna? Jakie są główne elementy teologii judaizmu mesjanicznego według Davida H. Sterna? Jakie są modele życia współczesnego judaizmu mesjanicznego w ujęciu D.H. Sterna? Podstawą takiego studium było krytyczne przedstawienie judaizmu mesjanicznego w myśli D. H. Sterna, „co poszerza stan wiedzy o tym prądzie religijnym oraz rzeczywistości społeczno-wyznaniowej na przełomie XX i XXI wieku” (s. 200). Jednocześnie Autorka w swej rozprawie doktorskiej zastosowała obok metody teologicznej i analitycznej, metodę studium przypadku przedstawiające próbę stworzenia ruchu religijnego z dwóch już istniejących systemów religijnych.

Rozprawa doktorska została napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie pod okiem cenionego teologa i biblisty, kierownika Katedry Wiedzy Starotestamentowej i Języka Hebrajskiego w Wydziale Teologicznym ChAT oraz prodziekan Wydziału Teologicznego, a obecnie redaktora naczelnego czasopisma naukowego „Rocznik Teologiczny”, dr. hab. Jakuba Sławika, prof. ChAT.

Przedmiotem badań było historyczno-teologiczno-biblijne zaprezentowanie historii judaizmu mesjanicznego i żydowsko-mesjanicznej myśli Davida H. Sterna. Podstawą tej analizy były oryginalne opracowania naukowe D.H. Sterna i teologów mesjanistycznych oraz materiały naukowe zawarte w literaturze przedmiotu i netografii.

Na początku dysertacji Autorka w krótkim zarysie uzasadniła dlaczego podjęła się opracowania tematu *Między chrześcijaństwem a judaizmem. Żydowsko-mesjaniczna myśl Davida H. Sterna*. W piśmiennictwie polskim jest to pierwsza próba naukowego spojrzenia na judaizm mesjaniczny. Doktorantka analizując judaizm mesjaniczny odwołała się do definicji jaką przedstawił Związek Mesjanicznych Kongregacji Żydowskich, reprezentujący główną mesjaniczną społeczność żydowską w Ameryce Północnej i na całym świecie. Autorzy tej definicji stwierdzili, że judaizm mesjaniczny jest ruchem kongregacji żydowskich i grup żydowskich wierzących w Jezusa jako Mesjasza, który przyjmuje „powinność przymierza, żydowskiego życia i tożsamości zakorzenionej w Torze, wyrażone w tradycji, odnowione i stosowane w kontekście Nowego Przymierza. Mesjaniczne grupy żydowskie mogą również obejmować też grupy nieżydowskiego pochodzenia, które mają potwierdzone wezwanie do pełnego uczestnictwa w życiu i przeznaczeniu narodu żydowskiego” (por. s. 22).

Po przeczytaniu rozprawy doktorskiej można wyciągnąć wniosek, że rozprawa doktorska przedstawiająca judaizm mesjaniczny w ujęciu D. H. Sterna poszerza stan wiedzy o tym prądzie religijnym oraz rzeczywistości wyznaniowej społeczno-wyznaniowej na przełomie XX i XXI wieku.

Dobrze się więc stało, że Pani mgr Barbary Karasiewicz podjęła się realizacji projektu badawczego zatytułowanego *Między chrześcijaństwem a judaizmem. Żydowsko-mesjaniczna myśl Davida H. Sterna*, który w wydatny sposób uzupełnia lukę w badaniach dotyczących judaizmu mesjanicznego na płaszczyźnie międzyreligijnej. Stąd prezentowana przez Autorkę analiza treści zawartych w materiałach źródłowych, jak i w literaturze przedmiotu jest ważnym przyczynkiem do uwrażliwienia czytelnika na znaczenie judaizmu mesjanicznego we współczesnym świecie. Równocześnie dysertacja napisana jest przez charakteryzującą się wrażliwością Doktorantkę na dialog chrześcijaństwa z judaizmem.

Należy podziwiać odwagę Doktorantki i Jej Promotora za podjęcie tak trudnego i istotnego tematu, jakim jest zaprezentowanie judaizmu mesjanicznego w różnych formach teologicznych i biblijnych. Autorka na początku dysertacji zaznaczyła, że „rozprawa ta powstała w odpowiedzi na rosnące zainteresowanie judaizmem mesjanicznym w Polsce i na świecie. Ma uzupełnić znaczący brak w obecnym stanie wiedzy o tym kontrowersyjnym prądzie religijnym balansującym między chrześcijaństwem o proveniencji protestanckiej a judaizmem. Opracowanie to może wpłynąć na rozszerzenie obrazu rzeczywistości społeczno-wyznaniowej na przełomie XX i XXI wieku oraz wzbogacić nauki religioznawcze [...]” (s. 6).

Judaizm mesjaniczny jest ciągle słabo znanym fenomenem w Polsce. Jest bardzo niewiele opracowań naukowych w tym zakresie i mam nadzieję, że powstały tekst naukowy autorstwa Pani mgr Barbary Karasiewicz posłuży pogłębieniu wiedzy polskich czytelników o doktrynie tego środowiska i wpłynie na rozszerzenie obrazu tej nowej rzeczywistości społeczno-wyznaniowej. Projekt ten w wydatny sposób wzbogaca dorobek naukowy dotyczący judaizmu mesjanicznego, który na świecie szybko się rozwija. Praca ta może być inspiracją do dalszych badań w obszarze dialogu chrześcijańsko-żydowskiego z uwzględnieniem judaizmu mesjanicznego.

Ocena merytoryczna rozprawy

Uważnie wczytując się w treść rozprawy, której głównym przedmiotem był problem rozumienia judaizmu mesjanicznego, ruchu religijnego oscylującego pomiędzy judaizmem a chrześcijaństwem, w ujęciu D. H. Sterna, można bez trudu przekonać się o jej wewnętrznej

spójności i obiektywnej wartości merytorycznej. Przede wszystkim ową spójność Barbara Karasiewicz zawdzięcza poprawnej konstrukcji pracy, czego wyrazem jest jej schemat uwidoczniiony w „Spisie treści” (zob. s. 2-4).

Pani Barbary Karasiewicz – co dla tego typu prac badawczych jest niezwykle ważne – w swoim zamyśle twórczym, jasno i zwięźle precyzuje we „Wstępie” (s. 6-10) główny cel badawczy: „Celem tej rozprawy doktorskiej jest przedstawienie historii judaizmu mesjanicznego, ruchu oscylującego między judaizmem a chrześcijaństwem, oraz jego teologii w ujęciu Davida H. Sterna, jednego z głównych myślicieli tego ruchu religijnego, z wyszczególnieniem zasięgu, istoty, teologii i praktyki tego ugrupowania” (s. 6). Bardzo pozytywnym aspektem dysertacji Doktorantki jest stosowany od początku do końca wymiar historyczny, teologiczny i biblijny. By wreszcie zrealizować zamierzony cel, trzeba było dokonać wyboru właściwych metod badawczych, komplementarnie stosowanych ze względu na specyfikę prowadzonych badań, jak i podejmowaną ocenę. Dlatego nie dziwi fakt, że Autorka zastosowała następujące metody badawcze: historyczną, studium przypadków i analityczno-krytyczną zarówno dokumentów, jak i materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu, co w sumie pozwoliło zsyntetyzować całość przebadanych kwestii. W celu poddania krytycznej ocenie niektórych zagadnień spornych lub niejasnych, Autorka przeprowadziła dyskusję naukową. Tak zastosowana metodologia pozwoliła na to, by wyniki badań zostały zebrane i zaprezentowane w „Podsumowaniu” każdego rozdziału (s. 42, s. 85-88, s. 152-156, s. 188-187) oraz w „Zakończeniu” (zob. s. 190-201).

Rozprawa doktorska Pani Barbary Karasiewicz stanowi studium, obejmujące w sumie 215 stron wydruku komputerowego w oparciu o bibliografię, na którą składają się: literatura źródłowa (5 pozycji); literatura przedmiotu – 156 pozycji i źródła internetowe – 21 pozycji. W sumie spis literatury liczy 182 cytowane pozycje. Całość dysertacji poza „Spisem treści” (s. 2-4), „Wykazem skrótów” (s. 5), „Wstępem” (s. 6-10), „Zakończeniem” (s. 190-220), „Bibliografią” (s. 202-211), „Streszczeniem” (s. 212-213) i „Abstraktem” (s. 214-215), zawiera cztery rozdziały merytorycznie uzasadnione.

W rozdziale I zatytułowanym *Współczesny judaizm mesjaniczny* (s. 11-42), Autorka zajęła się „osadzeniem” judaizmu mesjanicznego w Europie, Ameryce i w Izraelu, następnie wskazała na współczesne główne organizacje i kierunki doktrynalne judaizmu mesjanicznego oraz ich przedstawicieli. Na końcu tego rozdziału Autorka dokonała próby zdefiniowania judaizmu mesjanicznego.

Pochodzenie i samookreślenie judaizmu mesjanicznego w ujęciu D.H. Sterna to temat rozdziału II (s. 43-88), w którym Doktorantka starała się zaprezentować pochodzenie

i samookreślenie judaizmu mesjanicznego. Dotyczy to kwestii organizacyjnej tego ruchu, jego korzeni oraz ustalenia definicji „Żyda mesjanicznego”. Istotnym tematem w tej części rozprawy jest podejście do treści Ewangelii i sposobów ewangelizacji Żydów. Rozdział zamyka analiza żydowskiego przekładu Nowego Testamentu autorstwa D. H. Sterna. Autorka wykazała, że „judaizm mesjaniczny jest ruchem Żydów wierzących w Jezusa na sposób żydowski. W teorii takie zawężenie wyklucza pogan z bycia częścią żydowskiej wspólnoty mesjanicznej, w praktyce są oni dopuszczani do niej w ograniczonym zakresie. Żydowskość wiary Żydów mesjanicznych objawia się przede wszystkim w utrzymaniu obowiązku przestrzegania Prawa, choć nie w każdym aspekcie. Dystansują się do przepisów związanych z systemem ofiarniczym ze względu na wiarę w ostateczność ofiary Jezusa oraz dopuszczają autorytet świeckiego prawa w rozstrzyganiu kwestii cywilno-prawnych. Niemniej jednak aspekt moralny, prawny, rytualny i praktyczny uznają za aktualny, wierząc, że Mesjasz zaktualizował, a nie zniósł Prawo. Różnica polega na motywacji do przestrzegania Prawa, która nie wynika z chęci uzyskania zbawienia, bo ono jest z łaski przez wiarę w Jezusa Mesjasza, czy poczucia obowiązku, tylko z pragnienia serca, aby żyć w sprawiedliwy sposób, który podoba się Bogu. Przywilej przestrzegania Prawa ma nie dotyczyć nie-Żydów, od nich wymaga jedynie szacunku wobec Prawa, odpierając w ten sposób zarzut judaizowania. Żydzi mesjaniczni mają, zatem podwójne powołanie: do zbawienia przez wiarę w Mesjasza, które obejmuje wszystkie istoty ludzkie, oraz do przymierza z Bogiem jako część Bożego narodu wybranego, z którego wynikają dalsze przywileje (możliwość przeżywania wiary na sposób żydowski) i obowiązki (głoszenie ewangelii Żydom oraz przywrócenie wierze chrześcijańskiej żydowskich korzeni)” (s. 86-87).

Rozdział III rozdział (s. 89-156) zatytułowany *Główne elementy judaizmu mesjanicznego według D.H. Sterna* dotyczy najistotniejszych zagadnień związanych z podejściem judaizmu mesjanicznego do tekstów źródłowych uważanych za autorytatywne dla teologii i praktyki wiary. Autorka zwróciła szczególną uwagę na rolę Tory i kwestię jej przestrzegania jako centralnego zagadnienia w tym ruchu religijnym. W rozdziale tym Doktorantka poddała analizie mesjaniczne uzasadnienie przekonania o nieprzemijalności przymierza i Bożych obietnic wobec Izraela, które determinuje podejście do wielu innych zagadnień. Równocześnie rozdział ten prezentuje zagadnienia dotyczące problematyki dostosowania chrześcijaństwa i judaizmu w kwestiach soteriologicznych, i związanych z tym dylematów dotyczące osoby i dzieła Mesjasza oraz definicji drogi do zbawienia. Analiza koncepcji eschatologicznej D.H. Sterna „skupia się na biblijnych przesłankach dla nadziei w spełnienie ewangelicznej wiary w Mesjasza i jego powtórne przyjście, kluczowej roli Mesjasza w eschatologicznych wydarzeniach i roli ewangelii dla informowania i przybliżania przyszłej perspektywy.

Charakterystyczne i brzemienne w skutkach jest przekonanie o wypełnieniu się wszystkich prorocstw dotyczących Izraela jako narodu w dosłowny, fizyczny sposób w czasach eschatologicznych” (s. 156).

Ostatni rozdział (s. 157-189) w projekcie badawczym Pani Barbary Karasiewicz poświęcony jest standardom życia wspólnotowego judaizmu mesjanicznego w ujęciu D.H. Sterna. Omówione zostały w nim różne aspekty życia wspólnotowego charakterystyczne dla tego ruchu religijnego, takie jak: miejsce zgromadzeń (synagogi mesjaniczne), przywództwo (rabini mesjaniczni), przebieg nabożeństwa (liturgia mesjaniczna) oraz praktyki i rytuały religijne, zaczerpnięte zarówno z judaizmu, jak i z chrześcijaństwa (chrzest i Wieczerza Pańska). Doktorantka zaprezentowała życie modlitewne podkreślając, że „Żydzi mesjaniczni są zachęceni do korzystania z gotowych modlitw, najlepiej w języku hebrajskim, które mają być wyrazem łączności w modlitwie z całym narodem żydowskim. Mają oni również zachować formy towarzyszące modlitwie, takie jak pozycja stojąca oraz specyficzny ubiór (*tallit* i *tefilin*). Według Teologa również chrześcijanie powinni skorzystać z żydowskich modlitw” (s. 188). W jednym z podrozdziałów Autorka zwróciła na znaczącą kwestię w życiu wspólnotowym judaizmu mesjanicznego, na małżeństwa mieszane, czyli na małżeństwa żydowskich członków wspólnoty mesjanicznej z nie-Żydami wierzącymi w Jezusa (por. s. 183-184).

W tym miejscu warto zaznaczyć, że każdy rozdział kończy się podsumowaniem, sumującym główne tezy teologiczne jednego z najważniejszych przedstawicieli judaizmu mesjanicznego, jakim jest D.H. Stern.

„Zakończenie” (s. 190-201) tegoż studium jest jego zwieńczeniem w postaci próby oceny, zawierające podsumowanie przeprowadzonych rozważań i ostateczne konkluzje. Zdaniem Autorki „rozprawa doktorska przedstawiająca judaizm mesjaniczny w specyficznym ujęciu D. H. Sterna poszerza stan wiedzy o tym prądzie religijnym oraz rzeczywistości wyznaniowej społeczno-wyznaniowej na przełomie XX i XXI wieku” (s. 213).

Wczytując się w treść dysertacji Pani Barbary Karasiewicz, należy powiedzieć, że za słuszością takiego, a nie innego ujęcia merytorycznego rozprawy przemawiają ogólne racje, które jedynie przykładowo tu przywołane, poświadczają w pełni powyższy stan rzeczy, a są to:

1. Dysertacja doktorska, zgodnie ze wskazanym tematem, posiada analityczno-porównawczo-syntetyczny charakter, którego zadaniem było wydobyć i analiza, w kontekście historycznym, teologicznym i biblijnym, istotnych zagadnień związanych z judaizmem mesjanicznym. Treść pracy jest dobrze osadzona w realiach przeprowadzonych badań, oparta na dokumentach źródłowych i oryginalnej literaturze naukowej zarówno w języku polskim, jak

i angielskim. Autorka w projekcie badawczym korzystała w dominującym stopniu z opracowań naukowych w języku angielskim, bowiem w nich „istnieje szeroki wybór tekstów naukowych, monografie oraz hasła słownikowe i encyklopedyczne na temat judaizmu mesjanicznego” (por. s. 9).

2. Po przeczytaniu rozprawy doktorskiej Barbary Karasiewicz, recenzent jest przekonany, że Autorka pragnęła wykazać, iż tylko konsekwentna droga, jaka została obrana w oparciu o przebadaną bazę źródłową uzupełnioną jeszcze literaturą polską i obcojęzyczną, może stać się szansą dla bardziej integralnego i komplementarnego myślenia odnośnie nowego ruchu religijnego, jakim jest judaizm mesjaniczny.

Podsumowując od strony merytorycznej rozprawę doktorską należy skonstatować, że w całym swym ujęciu wnosi ona istotny wkład w nauki religioznawcze oraz w dialog międzyreligijny. Uzasadnieniem tego niech będzie zdanie Autorki ze „Wstępu”: „W piśmiennictwie polskim brak jest jakichkolwiek tekstów naukowych o judaizmie mesjanicznym, z wyjątkiem pracy doktorskiej Marceli Kościańczuk pt. *Tożsamość wspólnot mniejszościowych. Kulturoznawcza analiza tożsamości członków wspólnot Żydów mesjańskich*, w której jeden z rozdziałów poświęciła judaizmowi mesjanicznemu. Pozostałe teksty to krótkie hasła encyklopedyczne, wzmianki oraz charakterystyki w prasie religijnej” (s.7).

Ocena formalna rozprawy

Uważne wniknięcie w treść rozprawy napisanej przez Panią Barbarę Karasiewicz pozwala stwierdzić, że jest ona słusznie opracowanym studium, będącym w jej trzech odsłonach wieloaspektowym, kompetentnym i metodycznym, poprawnym dziełem wymagającym od Autorki znacznego wysiłku intelektualnego oraz spojrzenia interdyscyplinarnego, łączącego z powodzeniem takie obszary badawcze, jak: teologia, biblistyka i historia.

Pani mgr Barbara Karasiewicz podjęła się w swej rozprawie trudu krytycznego opracowania judaizmu mesjanicznego, co czyniła *sine ira et studio*, a więc obiektywnie, z umiarem i taktem. Dobrze się stało, że Autorka rozprawy, a zwłaszcza jej Promotor podjęli się tegoż ważnego i jakże ciekawego problemu badawczego. Dysertacja koresponduje z chrześcijańskim spojrzeniem na judaizm, co jest cenne w dialogu międzyreligijnym.

Na uznanie zasługuje „Wstęp” pracy zawierający wszystkie istotne elementy, które powinny się znaleźć w każdej rozprawie naukowej, a więc: wprowadzenie w tematykę, właściwie nakreślone tło, wskazane metody badawcze pracy, nakreślony cel i postawiony

problem. Doktorantka scharakteryzowała główne źródła rozprawy oraz „Bibliografię”. Natomiast „Zakończenie” podsumowuje wyniki osiągniętych badań.

Autorka w sposób zgodny z zasadami logiki i metodologicznie poprawny rozpracowuje poszczególne części rozprawy. W miarę dobrze zorganizowanym warsztacie naukowym świadczą poprawnie i w sposób jednakowy w całej pracy robione przypisy, stanowiące w wielu miejscach źródłowe dopowiedzenie i uzupełnienie niektórych wątków informacyjno-treściowych, a przede wszystkim po każdym rozdziale (jak już zostało to wspomniane) jest zamieszczone krytyczne podsumowanie rozdziału.

Tematyka związana z judaizmem mesjanicznym jest ciągle otwarta w obszarze badań naukowych, dlatego uważam, że praca zatytułowana *Między chrześcijaństwem a judaizmem. Żydowsko-mesjaniczna myśl Davida H. Sterna* z powodzeniem może być inspiracją do kolejnych oryginalnych opracowań naukowych, które mogłyby sprawić, że judaizm mesjaniczny stałby się jeszcze lepiej znanym zjawiskiem.

Uwagi krytyczne i pytania

1. Uwagi krytyczne:

- język rozprawy jest komunikatywny, logiczny i poprawny. Jednak zdarzają się pewne potknięcia, jak m.in.: w przypisie 296 i 484 tytuły nie są pisane kursywą; również w przypisie 484 przy zapisie bibliograficznym dokumentów Kościoła rzymskokatolickiego nie piszemy stron tylko numery arabskie;

- dlaczego Autorka w „Bibliografii” w „Źródła” nie dołączyła Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu? Od marca 2018 roku mamy w posiadaniu *Biblię Ekumeniczną. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu* (Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych). Szkoda, że Doktorantka umieszczając w swej dysertacji cytaty biblijne nie skorzystała z tego przekładu;

- w „Bibliografii” ostatnim zapisem są „Źródła internetowe”. Zdaniem recenzenta nie ma czegoś takiego, jak „Źródła internetowe”. Powinno być: „Netografia”, albo „Wykaz stron internetowych”.

2. Co dodać, zmienić, na co jeszcze zwrócić uwagę w pracy doktorskiej?

Czy nie warto byłoby zwrócić uwagę na konstrukcję pracy, aby rozwinąć jeszcze inne treści dotyczące judaizmu mesjanicznego? Mam tu na myśli takie zagadnienia, jak:

Po pierwsze, warto byłoby przyjrzeć się recepcji poglądów D. H. Sterna w innych nurtach judaizmu mesjanicznego. W rozprawie judaizm mesjaniczny został przedstawiony z punktu widzenia D. H. Sterna, wiodącego teologa tego ruchu religijnego w jego głównym nurcie. Nie

reprezentuje on całości poglądów tego środowiska. Można by było zastanowić się, jaki wpływ miały założenia Sterna na całość ruchu. Czy z perspektywy czasu D. H. Stern doprowadził do zjednoczenia środowiska Żydów mesjanicznych czy do jego podziału?

Po drugie, w jaki sposób założenia D. H. Sterna zostały zrealizowane w standardach Messianic Jewish Rabbinical Council (MJRC), współczesnego organu autorytatywnego w kwestiach teologii i praktyki wiary Żydów mesjanicznych i tym sposobem ocenić, czy dziedzictwo D. H. Sterna zostało utrwalone czy porzucone, co z kolei mogłoby rzucić światło na przyszłość judaizmu mesjanicznego i kierunek, w jakim zmierza.

Po trzecie, ciekawym punktem spojrzenia na judaizm mesjaniczny w ujęciu D. H. Sterna byłoby też spojrzenie na odbiór jego nauki w chrześcijaństwie, szczególnie z perspektywy protestanckiej. Analiza nauczania Kościołów ewangelikalnych w kwestii izraelologii mogłaby wykazać czy nauczanie D. H. Sterna miało wpływ na te środowiska czy nie.

Jednakże podjęcie się zbadania tych wątków nie było możliwe bez wykonania pracy, której rezultaty zostały zawarte w obecnej rozprawie. Warto dodać, że judaizm mesjaniczny jest ciągle słabo znanym fenomenem w Polsce. Jest bardzo niewiele opracowań naukowych w tym zakresie i mam nadzieję, że powstały tekst naukowy posłuży pogłębieniu wiedzy polskich czytelników o doktrynie tego środowiska i wpłynie na rozszerzenie obrazu rzeczywistości społeczno-wyznaniowej na przełomie wieków. Niemniej jednak, w temacie judaizmu mesjanicznego jest ciągle otwarty ogromny obszar do badań, dlatego uważam, że powyżej wymienione wątki po rozwinięciu z powodzeniem mogłyby stać się tematami do kolejnych rozpraw, które mogłyby sprawić, że judaizm mesjaniczny stałby się jeszcze lepiej znanym zjawiskiem.

Podniesione przez recenzenta drobne uwagi i pytania, raczej natury „kosmetyczno-korektorskiej”, w niczym nie ujmują rozprawie niemałej wartości historyczno-teologiczno-biblijnej, domagając się jej upublicznienia w postaci książki.

Wniosek końcowy

Przedstawione do oceny analityczno-porównawcze studium w postaci rozprawy doktorskiej Pani mgr Barbary Karasiewicz pozwala na wydanie jednoznacznego stwierdzenia, że stanowi ono oryginalną pracę badawczą, czego Autorka dokonała dzięki dobremu przygotowaniu merytoryczno-formalnemu. Ponadto bez trudu można było dostrzec umiejętność porządkowania zebranego materiału badawczego. Stąd dysertacja stanowi cenne osiągnięcie naukowe z teologii i religioznawstwa oraz historycznego i biblijnego punktu widzenia.

Kończąc przeto niniejszą recenzję stwierdzam, że rozprawę doktorską Pani mgr Barbary Karasiewicz oceniam pozytywnie, przedkładając Wysokiej Radzie Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie wniosek o dopuszczenie Autorki dysertacji do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

